

Гіденко Є. С.,

*магістр права, викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Водоп'ян Д. В.,

*курсант IV курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

СУЧАСНІ ВИМОГИ ТА ТЕПЕРІШНІ РЕАЛІЇ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ДО ПОСТАНОВЛЕННЯ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ

CURRENT REQUIREMENTS AND MODERN REALITIES OF CONDUCTING UNDERCOVER INVESTIGATION FORM (INVESTIGATIVE) ACTION BEFORE JUDGE RESOLUTION

У статті досліджується питання проблематики проведення негласних слідчих (розшукових) дій до постановлення ухвали слідчого судді в рамках оперативного супроводження кримінального провадження. Адже після подій Революції гідності 2014 р. правоохоронні органи зазнали кардинальних змін, що, своєю чергою, призвело до занепаду правоохоронної системи, авторитет та професіоналізм у правоохоронних органах знизився, адже після їх реформування було знищено інститут «наставництва». Ці події призвели до закріплення позицій банд та злочинних організацій, які займаються професійною злочинністю, адже в період занепаду владних структур вони отримали змогу налагодити корумповані зв'язки, налаштувати способи та шляхи реалізації злочинних намірів. Та для вирішення цієї проблематики в статті детально розглянуто питання надання змоги оперуповноваженим ініціювати проведення негласних слідчих (розшукових) дій до постановлення ухвали слідчого судді в рамках оперативного супроводу кримінального провадження та розширення прав працівників оперативних підрозділів Національної поліції України під час кримінального провадження. Наголошено та розглянуто законодавчі розбіжності, які суперечать сучасним практичним вимогам. Також ця стаття присвячена дослідженню законодавчого обмеження діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України під час кримінального провадження. Досліджено вплив на розвиток професійної злочинності реформування підрозділів Національної поліції України, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність та кримінальне переслідування. Детально розглянуто проблематику проведення негласних слідчих (розшукових) дій до постановлення ухвали слідчого судді в рамках оперативного супроводу кримінального провадження, наголошено на законодавчому обмеженні випадків їх проведення. Розглянуто тактичні та теоретичні невідповідності проведення негласних слідчих (розшукових) дій до постановлення ухвали слідчого судді, надано можливі шляхи їх вирішення на основі сучасних практичних вимог. На основі отриманих результатів наукового пошуку були зроблені відповідні висновки та надані пропозиції щодо вирішення проблем, котрі розглядалися в статті.

Ключові слова: кримінальне провадження, оперативне супроводження кримінального провадження, інститут «наставництва», оперативні підрозділи, оперативно-розшукова діяльність, професійна злочинність.

The article explores the issues of conducting undercover investigation form (investigative) action prior to the decision of the investigating judge in the framework of the operative support of criminal proceedings. In fact, after the events of the 2014 Revolution of Dignity, law enforcement agencies underwent a dramatic change, which in turn led to the decline of the law enforcement system, them authority and professionalism. In law enforcement agencies lost the institution of “mentoring”, because this institution was destroyed after reform. These events have led to the consolidation of their positions by gangs and criminal organizations engaged in professional crime, because during the decline of power structures, they were able to get corrupt links, adjust ways and ways of realizing criminal intent. In order to solve this problem, the article considers in detail the issue of enabling operatives units to initiate undercover investigation form (investigative) action prior to the decision of the investigating judge within the framework of operative support of criminal proceedings. And the extension of the rights of employees of the operational units of the National Police of Ukraine during criminal proceedings. Legislative differences that are contrary to current practical requirements have been emphasized and discussed. Also, this article is devoted to the study of legislative restriction of activity of operational units of the National Police of Ukraine during criminal proceedings. The impact professional criminality on the units of the National Police of Ukraine carrying out operational-search activities and criminal prosecution has been investigated. The limitation of the rights of operational units during criminal proceedings was considered in detail and emphasized. Tactical and theoretical inconsistencies of conducting undercover investigation form (investigative) action before the decision of the investigating judge are considered. And possible ways of their decision based on modern practical requirements are considered. Based on the results of the scientific search, relevant conclusions were drawn and suggestions were made to address the issues discussed in the article.

Key words: criminal proceedings, operational support of criminal proceedings, institute of “mentoring”, operational units, operational search activities, professional criminality.

Після революційних подій в Україні настав новий період державотворення в євроінтеграційному напрямі, який поставив перед Україною безліч завдань. Проте одним із найважливіших та найважчих завдань є боротьба з професійною злочинністю,

котра внаслідок розпаду та реформування правоохоронних органів закріпила свої позиції в кримінальному світі, також у період нестійкої політичної ситуації і війни на сході України кримінальний елемент налагодив корупційні зв'язки серед владних струк-

тур та наростив свої фінансові, технічні та силові можливості, а більшість вчорашніх працівників міліції, які не змогли пройти атестацію, вступили до лав банд, або злочинних організацій. Тому професійна злочинність значно перевершує правоохоронні органи майже в усіх аспектах, що вимагає від законодавця посилення законодавчої бази в частці боротьби з професійною злочинністю, а саме щодо нерозкритого потенціалу проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) до постановлення ухвали слідчого судді, котрі надають змогу оперативно та ефективно запобігати та припиняти злочинну діяльність [1; 2, с. 60].

Проте для більш детального дослідження проблеми варто провести детальний аналіз НСРД. По-перше, НСРД – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (ст. 246 КПК України). Підстави їх проведення зазначені в ч. 2 ст. 246 КПК України («Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб...») і виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Та з вищевикладеного в логічній послідовності виникає питання, хто ж є суб'єктом проведення НСРД. Якщо розглядати крізь призму кримінально-процесуальної діяльності, то рішення про їх проведення, згідно з ч. 3 ст. 246 КПК України, приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених цим КПК України, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. А згідно з ч. 6 ст. 246 КПК України «проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи». Тому виникає юридична колізія, адже згідно із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – ЗУ «Про ОРД») нічого не вказано про НСРД, проте в п. 2 ст. 7 ЗУ «Про ОРД» вказано, що до обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, належить виконання письмових доручень слідчого, вказівок прокурора та ухвал слідчого судді суду і запитів повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів. Однак оперативні підрозділи, згідно з вищевикладеним, за дорученням уповноважених на те осіб зобов'язані здійснювати НСРД, проте в законодавстві лише наголошено на проведенні оперативно-розшукових

заходів, що зумовлює виникнення юридичної колізії, яка, на жаль, врегульовується практичним методом, а не законодавчим [3; 4; 5, с. 76–81].

На практиці слідчі завжди залучають оперативні підрозділи Національної поліції України (далі – оперативні підрозділи) до проведення НСРД, адже тактика їх ефективного проведення відома тільки їм, однак самі оперативні підрозділи не можуть ініціювати проведення НСРД у рамках оперативного супроводження кримінального провадження. І внаслідок цього в КПК України нині існує норма, яку впевнено можна називати «мертвою»: проведення НСРД до постановлення ухвали слідчого судді зазначене у ч. 1 ст. 250 КПК України. «У виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (ст.ст. 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому разі прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді». У процесі практичної діяльності їх проведення майже не здійснюється, адже ініціювання їх проведення в основному відбувається на відомостях, отриманих внаслідок конфіденційного співробітництва, яким, своєю чергою, володіють лише працівники оперативних підрозділів, котрі не мають права ініціювати проведення НСРД. Отже, законодавець не врахував, що слідчий чи прокурор не може володіти оперативними контактами, ця змога надана тільки працівникам оперативних підрозділів, а відомості, отримані в результаті конфіденційного співробітництва, можуть належати до державної таємниці та не можуть розсекречуватися слідчому, адже на встановлення довірливих відносин з оперативними контактами у працівників оперативних підрозділів можуть піти роки та безліч ресурсів. У такому разі слідчий, прокурор не зможе обґрунтувати необхідність проведення НСРД до постановлення ухвали слідчого судді, адже не буде мати відповідного документування, в якому буде вказано, що на основі інформації, отриманої від оперативного контакту, можна досягти певної мети. І внаслідок цього слідчі не хочуть брати на себе відповідальність за рішення оперативних підрозділів, що призводить до недоречності проведення НСРД до постановлення ухвали слідчого судді під час кримінального провадження [6, с. 243–247].

Загальна підстава проведення НСРД лише стосовно тяжких або особливо тяжких злочинів у ст. 250 КПК України набула додаткової ознаки – це виняткові та невідкладні випадки, котрі пов'язані із врятуванням життя людей, що одразу підштовхує на розуміння того сенсу, що ці дії мають проводитися швидко та з ефективним досягненням мети. Проте варто звернути увагу на те, що не всі НСРД можна провести до постановлення ухвали слідчого судді,

адже законодавець наголосив, що така дія може бути проведена без ухвали слідчого судді у випадках, передбачених КПК України, а таких випадки два. Якщо більш детально, то НСРД, лише передбачені ст. 268 (встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу), ст. 269 (спостереження за особою, річчю або місцем) у виняткових невідкладних випадках, визначених ст. 250 КПК України, дозволяється проводити до постановлення ухвали слідчого судді. Проте важко уявити, як за допомогою лише цих двох вище вказаних НСРД можна запобігти або розслідувати, наприклад, злочини, передбачені ст. ст. 109, 115, 123, 185, 187, 201, 348 КК України, адже ні для кого не є таємницею, що злочинність розвивається та фінансується краще, ніж боротьба з нею, тому що для злочинців злочин – це джерело доходу, а для держави нині злочин – це, на жаль, показник рівня роботи правоохоронних органів: якщо злочинів немає, то правоохоронці працюють добре, якщо злочин є, то десь недопрацювали. Однак законодавцю варто усвідомити, що злочинність – це один із найдавніших способів заробітку та досить розвинутий і для боротьби з нею необхідно інвестувати в правоохоронні органи та осіб, які протидіють їй [7, с. 68–78].

Також реалізація лише двох НСРД до постановлення ухвали слідчого судді є однією з причин ліквідації інституту оперативного супроводження кримінального провадження, адже суть, яка закладена в слові «оперативне», визначається в швидкому та ефективному запобіганні вчиненню злочинів, що готуються, або розкритті злочинів, котрі вже були вчинені. Проте в цьому випадку дозвіл на реалізацію лише двох НСРД до постановлення ухвали слідчого судді значно впливає на таку можливість, тому що якщо у конкретному кримінальному провадженні виникне необхідність терміново оглянути житло чи інше володіння особи, зумовлена інформацією від оперативного контакту, що особа, яка була причетна до вчинення злочину, намагається приховати, знищити або ще раз застосувати знаряддя злочину чи інші речі, котрі стосуються злочину, то працівник оперативного підрозділу має надати цю інформацію слідчому, довести її правдивість та достатність, потім слідчий має звернутися до прокурора, а прокурор зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення відповідної НСРД. У такому разі оперативність, котра закладена в самій суті та тактиці проведення НСРД, руйнується та втрачається головне в проведенні НСРД – це можливість досягнення мети, котра просто зникла з часом, який був витрачений на бюрократію [8, с. 65–75].

На нашу думку, основною проблемою реалізації НСРД до постановлення ухвали слідчого судді є невизначеність відповідальності за неефективне, безпідставне або таке, внаслідок якого необґрунтовано будуть порушені права та свободи особи.

Наприклад, коли в оперативного підрозділу будуть наявні достатні відомості щодо місця знаходження транспортного засобу, який знаходиться в розшуку в так званому «відстійнику» та разом із ним тієї групи осіб, яка намагається захопити його, то слідчий постане перед проблемою, що він не знає ту особу, яка надала цю інформацію, достовірність інформації, тобто він на свій страх і ризик має повідомити прокурору, що виникла необхідність негайного обстеження публічно недоступного володіння особи згідно з п. 1 ч. 1 ст. 267 КПК України. Тоді всю відповідальність у разі неефективності дій, недостовірно вказаної інформатором адреси буде нести слідчий. Тому слідчі не завжди зацікавлені в реалізації проведення НСРД до ухвали слідчого судді, адже в такому разі вдається офіційно задокументувати свої дії і провести аналіз та оцінку відомостей перед їх проведенням [9, с. 459–467].

Отже, можна дійти висновку, що для реалізації євроінтеграційного напрямку нашої держави законодавцю необхідно вжити радикальних заходів щодо чинного законодавства, а саме: переглянути норму, викладену в ст. 250 КПК України «Проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді». Процесуальна форма, зазначена у вищевикладеній статті, призведе до позитивних змін у напрямі боротьби з професійною злочинністю та запобігання вчиненню тяжких або особливо тяжких злочинів, сприятиме відновленню оперативного супроводження кримінального провадження і ролі оперативних підрозділів під час нього.

Також для усунення згаданої проблеми варто прибрати законодавче обмеження на види НСРД, котрі можна провести до постановлення ухвали слідчого судді. Нині згідно зі ст. 250 КПК України можна реалізувати тільки два види НСРД: ст. 268 КПК України «Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу» та ст. 269 КПК України «Спостереження за особою, річчю або місцем». Для ефективної боротьби з професійною злочинністю необхідно зняти це обмеження та встановити можливість проведення всіх видів НСРД, передбачених КПК України до постановлення ухвали слідчого судді. Також у ч. 1 ст. 250 КПК України вказаний вичерпний перелік розділів Кримінального кодексу України, його необхідно зробити невичерпним та залишити обмеження лише порівняно тяжких та особливо тяжких злочинів, попередження яких необхідне для запобігання завдання шкоди життю чи здоров'ю людей або майнової шкоди у великих та особливо великих розмірах.

На нашу думку, законодавцю необхідно видозмінити диспозиції ст. 250 КПК України та ст. 8 ЗУ «Про ОРД» на основі вищенаданих пропозицій, адже це рішення сприятиме вирішенню проблем, котрі виникають під час кримінального провадження, та євроінтеграційному напрямку України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Інструкція затв. Наказом Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, МВС України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1687/5/ від 16.11.2012 р. URL: <http://www.minjust.gov.ua/42544>.
2. Шилін М. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового Кримінального процесуального кодексу України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 1. С. 60.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Вінчук В.В., Цебинога О.Ю. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. Вип. № 4. С. 76–81.
5. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
6. Бараненко Б.І., Бочковий О.В., Гусева К.А. та ін. «Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ» : навч. посібник. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. 416 с.
7. Василичук В.І., Алексійчук М.М., Дерев'яно П.В. Удосконалення порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 68–78.
8. Білічак О.А., Глушков В.О. «Гарантії дотримання конституційних прав особи у провадженні негласних слідчих (розшукових) дій» // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. 2013. Вип. 67. С. 65-75
9. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.